

تصحیح قوانین

پروژه یکپارچه سازی کل قوانین کشور

نگارش طرح:

سید مهدی موسوی موشح

مرداد ۱۴۰۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مندرجات

← ضرورت تنقیح قوانین / ۳

یکصد و هفده سال قانونگذاری مبتنی بر نیازهای روزبه‌روز

← گستره قوانین / ۲

شرح هفت دسته موضوعی قوانین و زیرمجموعه‌های هر یک

← فرصت‌های نوپدید / ۱۰

پیدایش فناوری‌های هوشمندی که می‌تواند به تنقیح قوانین یاری رساند

← گام‌های تنقیح قوانین / ۱۲

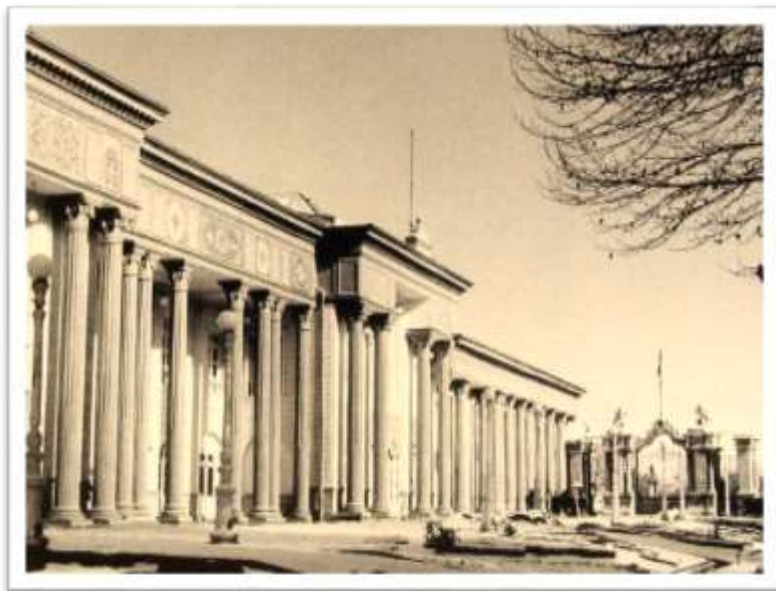
توضیح مراحل و گام‌های لازم برای ساماندهی قوانین

← دستاوردهای مورد انتظار / ۲۱

معرفی محصولات هر گام از برنامه تنقیح قوانین و شاخص‌های ارزیابی

ضرورت تنقیح قوانین

روز یکشنبه ۱۳ مرداد سال ۱۲۸۵ هجری شمسی برای نخستین بار در کشور ایران نهادی تأسیس شد که قدرت وضع قوانین داشت. تا پیش از آن، قانون هر دستوری بود که از سوی امرای کشوری و لشکری ابلاغ می‌شد و همگان بدون مشارکت در وضع آن‌ها ملزم به اطاعت بودند.

این نهاد خود با یک قانون مستقیم تأسیس شد، قانونی که به «فرمان مشروطیت» موسوم گشت.^۱

بلافاصله پس از این فرمان، مجلس شورای ملی تأسیس شد که اگر چه نمایندگان آن به جای انتخاب از سوی عموم مردم، از طریق اصناف و بر اساس عددی مشخص معرفی می‌شدند، ولی به گونه‌ای فرصتی بود برای حذف انحصار وضع قوانین در اشخاص حقیقی و تبدیل شدن واضعان به اشخاصی حقوقی. این افراد گرد آمدند و ظرف پنج ماه اولین قانون مشارکتی کشور را تصویب کردند، با عنوان: قانون اساسی.

این قانون حکومت را ملزم می‌کرد تا ۱۶۲ نفر از انتخاب‌شوندگان را در قالب مجلس شورای ملی به عنوان قانونگذار بپذیرد^۲، تا هر چه را تصویب کردند به شرط تأیید از سوی ۶۰ نفری که تحت عنوان مجلس سنا گرد می‌آیند لازم‌الاجرا باشد. نیمی از اعضای این مجلس دوم توسط شخص حاکم تعیین می‌شد.^۳

^۱ پیوست یک.

^۲ اصل چهارم قانون اساسی مصوب ۱۴ ذی‌القعدة ۱۳۲۴.

^۳ اصل چهل و سوم همان قانون.

در طول این یکصد و هفده سالی که قدرت قانونگذاری از اشخاص حقیقی به اشخاص حقوقی منتقل شد، سی و پنج دوره مجلس تشکیل و نمایندگان ملت قریب به دوازده هزار قانون تصویب کردند، تا نیازهای جامعه را برطرف سازند. بسیاری از این قوانین که ناظر به یکدیگر و یا دارای موضوعات مشترک بوده‌اند هنوز معتبر بوده و مورد استناد قرار می‌گیرند.

یکی از مهم‌ترین قوانینی که در نخستین دوره‌های مجلس تصویب شد و هنوز پابرجا بوده و مستند اجرایی بسیاری از نهادهای اجرایی و قضایی کشور است تحت عنوان «قانون تجارت» شناخته می‌شود. این قانون از تاریخ اولین تصویب، ۱۳ اردیبهشت ۱۳۱۱ هجری شمسی بارها بررسی مجدد شده و اصلاحاتی به خود دیده است. موادی مانند ۱۵ و ۱۶ که مربوط به ارقام و اعداد و مبالغ هستند روزآوری شده‌اند و موادی مانند ۳۵۵ و ۳۶۵ از آن حذف شده و منسوخ گردیده‌اند. البته مواد بسیاری نیز متناسب با نیازهای جدید الحاق شده است.

در دوره‌ها و سنوات بعد برخی نهادهای قضایی و اجرایی دیگر نیز اجازه یافتند در حوزه‌هایی مشخص قوانین، ضوابط و آئین‌نامه‌هایی وضع کرده و به تصویب برسانند.^۱ کثرت قانونگذاران در دوره‌های مختلف مجلس، نمایندگانی که آمدند و رفتند با دیدگاه‌ها و سلیق متفاوت، همچنین توزیع قدرت قانونگذاری در برخی نهادهای دیگر سبب شد موادی از قوانین در تعارض با هم قرار بگیرند، بدون این‌که توجه ویژه‌ای به خصوص آن‌ها شده باشد. راه‌حل مجلس این بود که در برخی از قوانین این عبارت را ثبت

کند: «کلیه قوانین مغایر با این قانون لغو می‌گردد»^۲ بدون این‌که به صورت دقیق این قوانین مغایر را شناسایی و اعلام کرده باشد.

بنابراین روشن و بی‌نیاز از توضیح بیشتر که لازم است یکبار تمامی قوانین و مصوبات مجلس و تمامی نهادهای قانونگذار دیگر گرد هم آید و در مقایسه‌ای دقیق، بر اساس موضوع و تاریخ تصویب، مغایرت‌ها و تعارضات پیدا شده و معین گردد.

البته در کنار این همه، بایستی سازوکاری هم فراهم گردد، تا زین پس چنین مغایرت‌هایی از اساس پدید نیاید و رخ ندهد. بانک اطلاعاتی که دسترسی قانونگذاران را به قوانین پیش‌مصوب ساده نماید و قبل از تصویب هر آنچه هست را نمایش دهد.

پس از آن‌که مقام معظم رهبری بارها بر این مهم تأکید کردند:

یکی هم مسئله قوانین است. قوانین و مقررات در داخل قوه قضائیه بایستی مورد توجه قرار بگیرد، مورد تجدیدنظر قرار بگیرد، قوانین لازم به میدان بیاید. البته ما اطلاع داریم که آئین دادرسی و قوانین جزا، با تفصیل فراوان، در

^۲ مانند قانون مقررات صادرات و واردات مصوب ۴ مهر ۱۳۷۲.

^۱ مانند شوراها و عالی کشور در وضع قانون و همچنین دولت که آئین‌نامه‌های اجرایی را تصویب و ابلاغ می‌کند.

چرخه تصویب قرار دارد؛ این بایستی به کل قوانین تعمیم پیدا کند. گاهی یک قانون غلط باقیمانده از دوران طاغوت - دورانی که اساس قوه قضائیه بر مبنای غلطی بود - مشکلاتی را ایجاد میکند. تعارض در قوانین، مشکلات گوناگونی را برای دادگاه‌ها به وجود می‌آورد. سال گذشته عرض کردیم؛ عدم انطباق احکام دادگاه‌های بدوی با دادگاه‌های بعدی، بسیاری از ناشی از همین مشکلات است؛ اینها بایستی اصلاح بشود. البته کار سنگین و عظیمی است.^۱

قانون، راه پیشرفت کشور را هموار می‌کند و چنانچه برخی قوانین ایراد و یا با یکدیگر تعارض دارند، باید آنها را اصلاح کرد.^۲

یک نکته دیگر، مسئله تازه‌گردانی قوانین است. منطق بعضی از قوانین تمام شده است؛ که همین مسئله تنقیح قوانین است که من قبلاً هم مکرراً عرض کرده‌ام. بله چند سال قبل، قانونی در خود جمهوری اسلامی یا قبل از جمهوری اسلامی تصویب شده؛ قانون است لکن الآن این قانون منطقی ندارد، این قانون را حذف کنید؛ یعنی مجلس شورای اسلامی می‌تواند این کار را انجام بدهد، هیچ دستگاه دیگری نمی‌تواند. قانونی را که منطقی ندارد و فلسفه وجودی‌اش تمام شده است، بایستی رها کرد. بعضی از قوانین هم موجب تضاد و اشکال کار و گره در انجام کارها و مانند اینها هستند. به معنای واقعی کلمه این مسئله تنقیح قوانین را [دنبال کنید]. بعضی از قوانین مشکل‌زا هستند، باید [آنها را] برطرف کرد.^۳

یک توصیه این است که قانون را با نگاه جامع و بلندمدت وضع کنید. اینکه ما هر مطلبی پیش می‌آید، مطلب کوچک یا متوسط، فوراً پردازیم به اینکه یک قانون برای این درست کنیم که دولت هم لایحه ندارد، طرح باید بدهیم - که حالا راجع به طرح هم عرض خواهم کرد - این منتهی خواهد شد به انباشت قانون، تراکم قانون که در آن همین مشکلات قانون پیش می‌آید که به این تنقیح قوانینی که شما کارهای خوبی در این دو سال در زمینه تنقیح قوانین کردید محتاج خواهیم شد؛ یعنی تراکم قانون چیز خیلی مطلوبی نیست. قانون را وقتی مجلس می‌خواهد وضع کند، باید با نگاه بلندمدت وضع کند، با نگاه جامع وضع کند؛ هر مسئله جزئی کوچکی درخور وضع قانون نیست.^۴

پیرو مطالبات مقام معظم رهبری، در تاریخ ۲۵ خرداد ۱۳۸۹ قانونی به تصویب مجلس رسید، با عنوان «قانون تدوین و تنقیح قوانین و مقررات کشور».^۵ برای تحقق ماده ۱۱ همین قانون دستورالعملی نیز در تاریخ ۱۹ مرداد ۱۳۸۹ به تصویب رسید.^۶

بر همین اساس نهادی در هر کدام از سه قوه تأسیس شد، تا دو وظیفه یاد شده را به انجام رسانند؛ رفع مغایرت‌ها و ممانعت از بروز دوباره آنها. مرکز پژوهش‌های مجلس نیز که از پیش در جهت مکانیزه کردن ثبت و اصلاح قوانین فعالیت می‌کرد، رویکرد تنقیح قوانین را در پیش گرفت.

۱. معاونت تدوین و تنقیح و انتشار قوانین و مقررات

۱/۱. ذیل معاونت حقوقی ریاست جمهوری

۲. شورای راهبردی تنقیح قوانین

۲/۱. ذیل معاونت قوانین رئیس مجلس شورای اسلامی

^۴ دیدار نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۱/۳/۴

^۵ پیوست دو.

^۶ پیوست سه.

^۱ دیدار رئیس و مسئولان قوه قضائیه، ۱۳۸۹/۴/۷

^۲ دیدار رئیس و مسئولان قوه قضائیه با رهبر انقلاب، ۱۳۹۴/۴/۷

^۳ دیدار نمایندگان و کارکنان مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۷/۳/۳۰

۳. اداره کل تنقیح قوانین و مقررات

۳/۱. ذیل معاونت حقوقی قوه قضائیه

۴. مرکز پژوهش‌های اسلامی مجلس شورای اسلامی

۴/۱. زیر نظر هیأت رئیسه مجلس شورای اسلامی

از این رو، نه تنها تنقیح قوانین امری ضروری و دارای فوریت است که چهار نهاد به صورت رسمی مشغول فعالیت در این زمینه بوده و برای تحقق آن تلاش می‌کنند.

اما در این میان، نکاتی از این قانون و دستورالعمل وابسته به آن در اجرای این پروژه اهمیت دارد که بایستی مورد توجه قرار گیرد:

۱. نهاد اصلی و رسمی تنقیح قوانین که مسئولیت آن را بر عهده دارد «معاونت قوانین مجلس» است. کلیه دستگاه‌های حکومتی نیز ملزم شده‌اند تا مقررات و مصوبات خود را به این معاونت تقدیم نمایند. پس باید سازوکاری طراحی شود تا این ارائه مصوبات به صورت صحیح، دقیق و مناسبی صورت پذیرد. طبیعتاً از طریق نرم‌افزارها و سامانه‌هایی که تولید خواهند شد.

۲. از نگاه این قانون، تنقیح در هفت فعالیت منحصر شده است: جمع‌آوری و دسته‌بندی قوانین، تشخیص تعارضات، تشخیص قوانین بلاموضوع و منتفی‌شده، مواردی که باید نسخ شوند، موارد نسخ‌شده صریح، موارد مغایر با سیاست‌های کلی نظام و در نهایت تولید شناسنامه برای تمامی قوانین کشور. لذا سامانه‌ای که تولید می‌شود بایستی با کمک هوش مصنوعی و هم‌ت کارشناسان حقوقی به این وظایف هفتگانه بپردازد.

۳. در مسیر اطلاع‌رسانی قوانین نیز نهاد مزبور باید بتواند ضمن ارائه دستاوردهای خود به صورت عمومی، قادر به پاسخگویی سریع به استعلامات هیأت رئیسه مجلس باشد، مشاوره‌های حقوقی و تقنینی ارائه کند و شیوه‌نامه‌هایی را طراحی نماید تا نگارش طرح‌ها و لوایح را استاندارد و علمی کند.

۴. یکی از دستورات صریح این قانون تأسیس «شورای عالی تنقیح قوانین» است، با حضور رئیس مجلس، معاون حقوقی رئیس جمهور، معاون رئیس قوه قضائیه، معاون قوانین مجلس و معاون نظارت مجلس. بنابراین یکی از مهم‌ترین ذی‌نفعان پروژه و طبیعتاً سامانه‌ای که بر اساس آن طراحی خواهد شد اعضای این شورا خواهند بود.

۵. بر اساس دستورالعمل اجرایی این قانون، سه ذی‌نفع دیگر در فرآیند تنقیح قوانین تعریف شده‌اند، شامل: شورای راهبردی تنقیح قوانین، اداره کل اسناد و تنقیح قوانین و گروه‌های کارشناسی که با مشارکت دستگاه‌های اجرایی تشکیل می‌شوند. برای هر کدام از این ذی‌نفعان باید نقش‌هایی در سامانه نهایی در نظر گرفته شود، تا با دسترسی‌های ویژه و متناسب قادر به انجام وظایف خود باشند.

۶. اداره کل تدوین قوانین، اداره کل کمیسیون‌ها، صحن و مشاورین نیز از دیگر نهادهایی هستند که به صورت رسمی برای استفاده از خدمات سامانه تنقیح قوانین تعریف شده‌اند و هر کدام وظایف و تکالیف مشخصه‌ای در دستورالعمل اجرایی دارند. طبیعتاً برای آن‌ها نیز باید کاربری‌های ویژه‌ای در سامانه لحاظ شود.

گستره قوانین

مجموعه قوانینی که در کشور تولید شده و می‌شود در هفت دسته اصلی طبقه‌بندی شده است:

مدنی	کیفری	فرهنگی	اقتصادی	مالی	اجتماعی	اداری
قوانین مرتبط با حقوق افراد در زمینه‌هایی مانند ثبت احوال و اسناد ملکی و دادرسی	قوانین مربوط به دادگاه‌ها و دادرسی‌های عمومی و اختصاصی و همچنین تخلفات رانندگی	قوانین مرتبط با آموزش و پرورش، آموزش عالی، هنر، مطبوعات و رسانه‌های مختلف	قوانین مربوط به تمام فعالیت‌های اقتصادی جامعه، شرکت‌ها و بانک‌ها و تعاونی‌ها	قوانین مربوط به درآمد و هزینه دولت مشتمل بر بودجه، مالیات و محاسبات	قوانین مرتبط با تأمین نیازهای اجتماعی مانند بیمه، بهداشت و کار	قوانین مرتبط با نهادهای مدیریتی کشور مانند شهرداری، استخدامی و سازمانی

تمامی زیرمجموعه‌های این هفت دسته اصلی احصا شده و فهرست زیر را تشکیل داده است:

- مجموعه اداری
 - ۱/۱. شوراهای مردمی
 - ۱/۲. استخدام کشوری
 - ۱/۳. امور بین‌المللی
 - ۱/۴. سازمانهای دولتی
 - ۱/۵. شهرداری
 - ۱/۶. وکالت
- ۱/۷. دفتر اسناد رسمی
- ۱/۸. کارشناسان رسمی و مترجمان
- ۱/۹. اطاقهای بازرگانی و صنایع و معادن
- ۱/۱۰. نظام پزشکی
- ۱/۱۱. نظام صنفی
- ۱/۱۲. نظام مهندسی ساختمان
- ۱/۱۳. استخدام قضات و تشکیلات دادگستری

- ۱/۱۴. استخدام نیروهای مسلح
 ۱/۱۵. تقسیمات کشوری و وظایف استانداران و فرمانداران
 ۱/۱۶. نهادهای انقلاب اسلامی و نهادهای عمومی غیردولتی
۲. مجموعه اساسی - اجتماعی
 ۲/۱. اساسی
 ۲/۲. تامین اجتماعی
 ۲/۳. انتخابات
 ۲/۴. ایثارگران
 ۲/۵. امنیت اطلاعات و دفاع ملی
 ۲/۶. کار
 ۲/۷. بهداشت و درمان
 ۲/۸. خدمت وظیفه عمومی
 ۲/۹. حفاظت محیط زیست
 ۲/۱۰. احزاب، جمعیتها و انجمنها
 ۲/۱۱. امور مجلس شورای اسلامی؛
۳. مجموعه مالی
 ۳/۱. بودجه
 ۳/۲. مالیات
 ۳/۳. وام و کمک بلاعوض
 ۳/۴. معاملات و اموال دولتی
 ۳/۵. محاسبات عمومی
 ۳/۶. پیمانکاران
 ۳/۷. درآمدهای اختصاصی دولتی و عوارض
۴. مجموعه اقتصادی
 ۴/۱. تجارت
 ۴/۲. راه و ترابری
 ۴/۳. بیمه
 ۴/۴. صنایع
 ۴/۵. برنامه‌های عمرانی
 ۴/۶. معادن
 ۴/۷. آب و نیرو
 ۴/۸. نفت و گاز
 ۴/۹. بانکی و پولی
 ۴/۱۰. امور گمرکی
 ۴/۱۱. پست و تلگراف و تلفن
 ۴/۱۲. کشاورزی و روستایی
- ۴/۱۳. جنگلها و مراتع
 ۴/۱۴. شکار و صید و شیلات
 ۴/۱۵. دریایی
 ۴/۱۶. هواپیمایی
 ۴/۱۷. راه آهن
 ۴/۱۸. بورس اوراق بهادار و اسناد خزانه
 ۴/۱۹. ثبت شرکتها و علایم و اختراعات
 ۴/۲۰. واردات و صادرات
 ۴/۲۱. امور تعاونی
 ۴/۲۲. دخانیات
 ۴/۲۳. دام و طیور
 ۴/۲۴. سرمایه‌گذاری
 ۴/۲۵. آمار و سرشماری
 ۴/۲۶. هواشناسی
 ۴/۲۷. مناطق آزاد ویژه
۵. مجموعه فرهنگی
 ۵/۱. آموزش و پرورش و تربیت بدنی
 ۵/۲. آموزش عالی و تحقیقات
 ۵/۳. حمایت حقوق مولفان، مصنفان، هنرمندان و مخترعین
 ۵/۴. فرهنگ و هنر
 ۵/۵. مطبوعات و وسایل ارتباط جمعی
۶. مجموعه کیفری
 ۶/۱. جرایم و مجازاتهای عمومی
 ۶/۲. آیین دادرسی کیفری
 ۶/۳. دادرسی و کیفر ارتش
 ۶/۴. جرایم و مجازاتهای اداری کارکنان
 ۶/۵. جرایم و مجازاتهای مربوط به مواد مخدر و قاچاق
 ۶/۶. تخلفات راهنمایی و رانندگی
 ۶/۷. جرایم مربوط به داسراها و دادگاههای انقلاب
 ۶/۸. جرایم و مجازاتهای ویژه روحانیت
 ۶/۹. تخلفات و مجازاتهای حرفه ای و صنفی
 ۶/۱۰. تعزیرات حکومتی
۷. مجموعه مدنی
 ۷/۱. مدنی
 ۷/۲. آیین دادرسی مدنی
 ۷/۳. امور حسبی

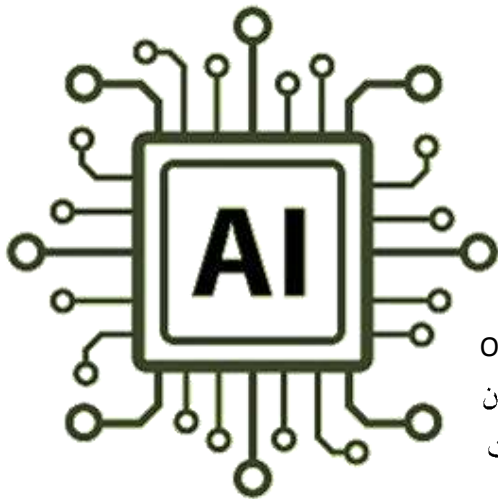

۷/۴. ثبت احوال	۷/۱۱. جلوگیری از تصرف عدوانی
۷/۵. ثبت اسناد و املاک	۷/۱۲. حمایت خانواده
۷/۶. رسیدگی به اختلافات غیر قضایی	۷/۱۳. تملک آپارتمانها
۷/۷. روابط موجر و مستاجر	۷/۱۴. مسکن
۷/۸. اتباع خارجه	۷/۱۵. اراضی؛ شهری و کشاورزی
۷/۹. اوقاف	۷/۱۶. دیوان عدالت اداری
۷/۱۰. گذرنامه	۷/۱۷. دآوری

پس واضح است داده‌هایی که از بانک‌های متنوع قوانین جمع‌آوری می‌شود، پس از یکپارچه‌سازی بایستی بر محور این دسته‌بندی نظم یابد.

فرصت‌های نوپدید

پیشرفت‌های شگفت‌آوری که در حوزه پردازش رایانه‌ای در سال‌های اخیر روی داده است، فرصت‌های جدیدی را فراهم کرده، تا بتوان داده‌ها و اطلاعات بسیار حجیم و متنوع را با سرعتی بی‌نظیر و دقتی کم‌نظیر مدیریت نمود.

۱. فناوری پردازش تصویر یا همان Optical (OCR) Character Recognition که می‌تواند متن را از درون کاغذها و صفحات اسکن شده بیرون بکشد و قابلیت جستجو و پردازش حروفی به آن بدهد.

۲. فناوری پیشرفته سخت‌افزاری (High Performance Computing (HPC) برای پردازش سریع اطلاعات در حجم‌های بسیار زیاد.

۳. فناوری ذخیره‌سازی اطلاعات در حجم‌های بسیار بالا یعنی Hard Disk Drive (HDD) هایی که می‌توانند بالغ بر ۲۰ ترابایت اطلاعات را ذخیره کنند؛ معادل ۲۰ هزار میلیارد حرف یا کاراکتر.

۴. فناوری جامع اطلاعات مدیریتی (Management Information System (MIS) که گردش داده‌ها در ایستگاه‌های کاری و جمع‌آوری و بایگانی آن‌ها را نظم می‌بخشد.

۵. فناوری رایانش ابری یا Cloud computing که امکانی فراهم می‌کند تا حجم زیادی از اطلاعات در اختیار تعداد زیادی از کاربران قرار بگیرد.

۶. پدیدار شدن فناوری‌های مبتنی بر هوش مصنوعی (Artificial Intelligence (AI):

۶/۱. فناوری هوشمند پردازش واژگان که کلمات مترادف، متضاد و یا مرتبط را پیدا می‌کند.

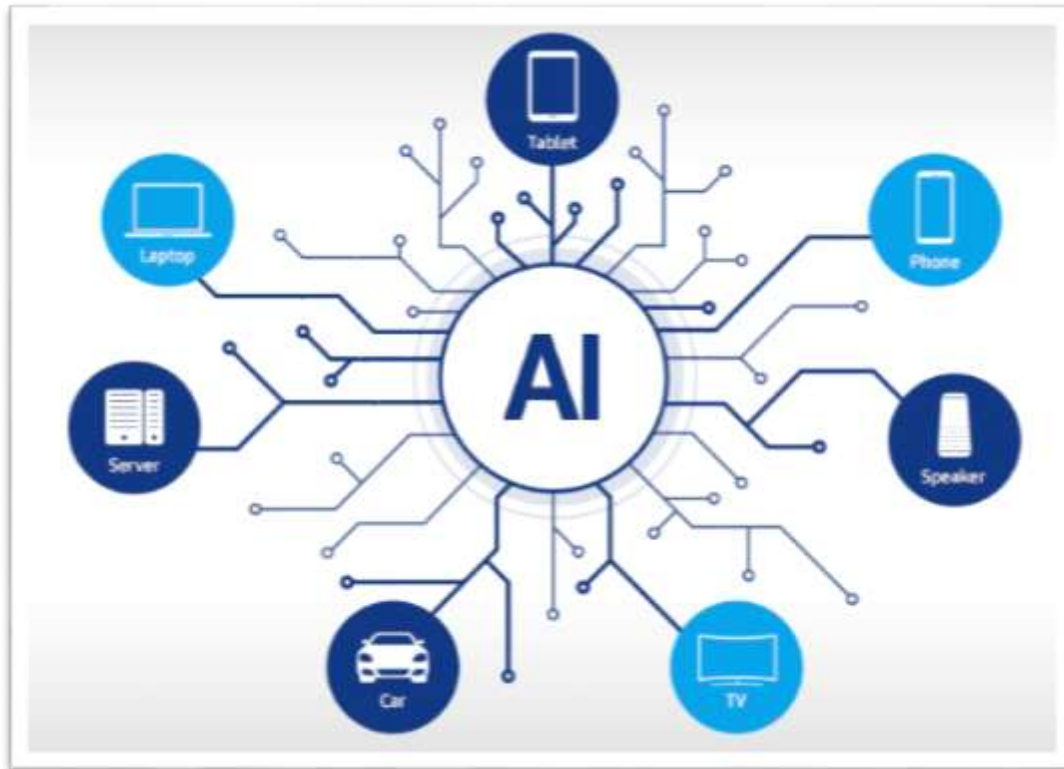
۶/۲. فناوری دانش ماشینی که می‌تواند عبارات و جمله‌ها را تحلیل کند.

۶/۳. فناوری وب معنایی (Semantic Web) که داده‌های بر بستر اینترنت را برای ماشین‌ها معنادار و قابل تحلیل می‌کند.

۶/۴. فناوری هستان‌نگاری یا Ontology که ارتباط میان مفاهیم و موجودیت‌های داده‌ای را به صورت شبکه‌ای قابل پردازش می‌کند.

۶/۵. فناوری بهره‌گیری از نمودار یا گراف دانش Knowledge Graph برای یادگیری ماشینی که قابلیت به رایانه می‌دهد تا بتواند اطلاعات جدیدی از داده‌ها بیرون بکشد که به آن یادگیری ماشینی گفته می‌شود.

۶/۶. و در نهایت و از همه مهم‌تر فناوری یادگیری عمیق یا Deep learning که نوعی از یادگیری ماشینی است که روش یادگیری ذهن انسان را تقلید می‌کند.

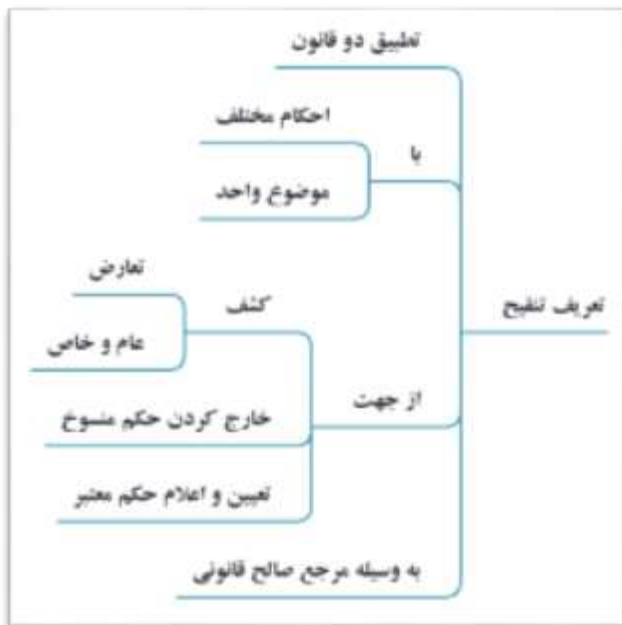

همه این فناوری‌ها در کنار هم فرصت‌های تازه‌ای را پیش‌روی ما گذاشته، تا بتوانیم به شیوه‌ای متفاوت قوانین کشور را جمع‌آوری و تحلیل کرده و با سرعت و دقتی بی‌سابقه با هم مقایسه نماییم.

این اتفاق می‌تواند نقطه عطفی در تاریخ صدساله قانونگذاری در کشور باشد و آینده فرآیند تقنین را بالکل متحوّل و دگرگون نماید.

گام‌های تنقیح قوانین

هدف اصلی از تنقیح قوانین سنجش دو به دو قوانین با هم است؛ آن دو قانونی که بر موضوع واحدی تأکید دارند، ولی حکم‌های متفاوتی را بر آن بار کرده‌اند.

این سنجش و مقایسه می‌تواند تعارض میان این دو قانون را کشف نماید. یا توضیح دهد کدامیک دیگری را محدود می‌کند، یا در اصطلاح حقوقی «تخصیص» و «قید» می‌زند. بنابراین تمام یک حکم یا بخشی از آن که به دلیل قانون دیگر نسخ شده و ملغی است مشخص خواهد گردید. در مقابل هر حکم منسوخ شده، حکم دیگر معتبر بوده و لازم‌الاجرا خواهد شد.

این نسخ و اعتبار توسط مرجعی که تصویب آن دو قانون را بر عهده داشته است با ارائه شواهد و ادله قانونی تأیید خواهد شد و بدین صورت مشکلات مغایرت قوانین برطرف می‌گردد.

برای رسیدن به چنین دستاوردی پنج گام اصلی باید طی شود:

۱. نخست گردآوری کلیه قوانین کشور است، از همه نهادهایی که شأن قانونگذاری دارند، از نخستین روزی که تقنین در کشور رواج یافته، تا روزی که پروژه تنقیح کلید می‌خورد. چه قوانینی که هنوز معتبر محسوب می‌شوند و چه قوانین غیرمعتبر. این گردآوری با توجه به فرمت‌ها و ساختارهای بسیار گوناگون و متنوع اطلاعات، بسیار دشوار بوده و نیاز به تبدیل‌ها و ویرایش‌های فراوان دارد.
۲. سپس بایستی بر اساس طبقه‌بندی برگزیده قوانین که شرح آن در «گستره قوانین» رفت، تمام این داده‌ها نظم یابد.
۳. گام سوم استفاده از ابزارهای پیشرفته هوش مصنوعی و تحلیل متن است برای یافتن روابط میان گزاره‌ها

و مواد قوانین.

۴. نتایج حاصله از بررسی روابط در گام قبل، تبدیل به پیشنهاداتی می‌شود که برای اصلاح قوانین به نهاد ذی‌ربط ارسال می‌گردد.

۵. این قوانین در نهایت پس از تصویب به صورت لازم‌الاجرا در آمده و به نهادهای مجری ابلاغ می‌گردند و آثار آن در ساختار حاکمیت و مدیریت کشور دیده خواهد شد.

شرح فرآیند تنقیح قوانین

یکی از دشوارترین کارها در تنقیح قوانین دستیابی به یک بانک اطلاعات یکپارچه و سازمان‌یافته از قوانین کل کشور است.

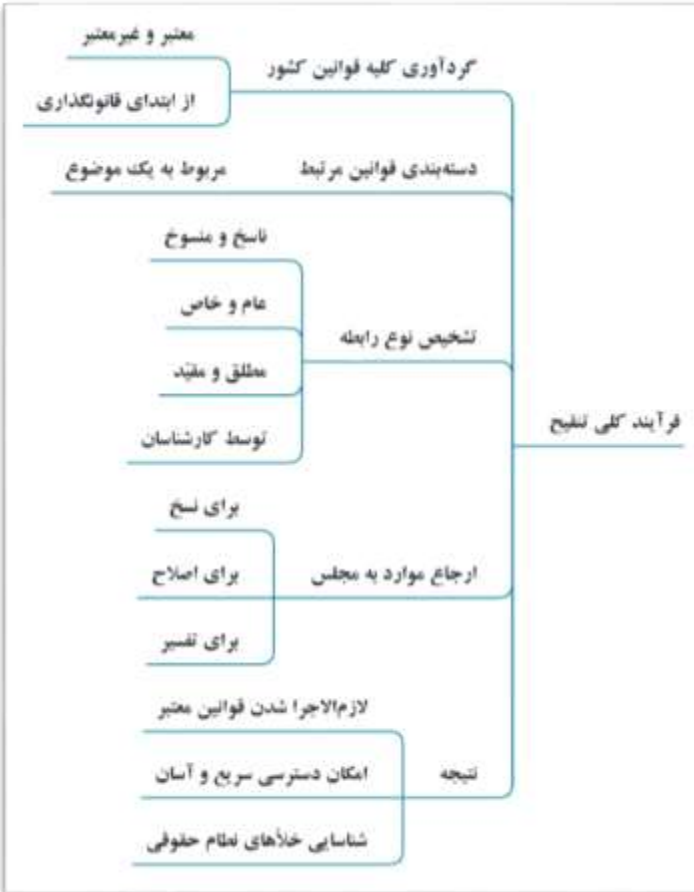
سال‌ها قانون‌گذاری توسط نهادهای متنوع و متکثر و با حضور افراد دارای سلیق متفاوت سبب شده است تا از یک سو شیوه و سبک تولید قوانین

مختلف و ناسازگار با هم باشد و از سوی دیگر، از اصطلاحات و واژگانی استفاده شود که در طول زمان تطور و تحول یافته، فهم قوانین و تحلیل آن‌ها را خصوصاً از طریق ابزارهای ماشینی پیچیده‌تر ساخته است. تغییر شیوه‌های ویراستاری و نگارشی نیز مزید بر علت، دایره واژگانی قوانین را بسیار وسعت داده است که تبدیل آن‌ها به واژگان و اصطلاحات معیار را بخش مهمی از پروژه می‌سازد.

بنابراین در مرحله گردآوری قوانین نیاز است تا منابع بر اساس تفاوت‌های ظاهری خود، با توجه به شیوه و سبک نگارش و تدوین، دسته‌بندی شوند. سپس هر دسته از قوانین با قواعد و دستورالعمل‌هایی متمایز به محصولی تبدیل شود که قابلیت یکپارچه‌سازی در بانک‌های اطلاعاتی داشته باشد. حجم زیاد قوانین این مرحله را دشوار و زمان‌بر می‌سازد و نیاز به نیروی انسانی متخصص و فعالیت‌های غیرماشینی در این فعالیت غیرقابل اجتناب است.

اگر این استانداردسازی به خوبی انجام شود، از طریق الصاق برچسب‌هایی به قوانین و به وسیله جستجوهای هوشمند ماشینی می‌توان دسته‌بندی قوانین را ساده‌تر انجام داد. اگر اصطلاحات به عناوین معیار تبدیل شده باشند، به صورت خودکار «مواد» قوانین که واحد اصلی تحلیل و پردازش هوشمند خواهند بود، به یکدیگر مرتبط شده و در کنار هم قرار دادن موارد مرتبط با اطمینان بیشتر و ضریب اعتماد بالاتری به انجام می‌رسد.

اما فراتر از ارتباط، فرآیند تنقیح قوانین نیازمند تشخیص نوع رابطه است. این بخش از پروژه به شدت متکی بر منطق تحلیل قوانین است. قوانینی که توسط کاربر انسانی طراحی می‌شوند و ماشین دو خدمت را ارائه می‌کند؛ نخست تأمین مثال‌ها و مواد خام برای تحلیل و دستیابی به این قواعد است. پس از تولید قواعد نیز قادر خواهد بود قوانین را بر اساس این اصول منطقی تحلیل کرده و تفکیک کند. ولی اصل فعالیت میانی؛ پس از مواد خام و قبل از تشخیص خودکار، کاری است که تنها از کارشناسان حقوقدان و متخصص در فهم روابط میان قوانین بر می‌آید. در کنار این کارشناسان گریزی نیست از حضور و همراهی متخصصانی در امر هوش مصنوعی که بتوانند ضوابط مشخص شده را به

منطق ماشینی تبدیل نمایند. تا این منطق به دست نیاید و تبدیل به کدهای دستوری نشود، نمی‌توان از ابزارهای نرم‌افزاری انتظار داشت به خوبی بتوانند ناسخ و منسوخ، عام و خاص و مطلق و مقید را شناسایی کنند.

تولید پیشنهادهایی برای اصلاح قوانین نیز محتاج «فرمت»ها و ساختارهای مناسب و کارآ است. این ساختارهای قوانین پس از بررسی مجموعه قوانین و تحلیل سبک‌های مختلف در نگارش و تدوین آن‌ها و البته ملاحظه نیازهای قانونگذار و مصرف‌کننده قوانین طراحی خواهد شد. طراحان آن باید هم آشنا با مسائل حقوقی باشند و هم متخصص در تحلیل و طراحی فرآیندهای جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات، آنچه معمولاً در مقوله فناوری اطلاعات و ارتباطات می‌گنجد. تنها

پس از تولید این فرمت‌ها و انتقال آن به سامانه است که می‌توان انتظار داشت به صورت خودکار و بی‌نیاز از فعالیت انسانی، بتوان خروجی‌های ساخت‌یافته و متناسبی از نرم‌افزار دریافت کرد که به صورت پیشنهاد یا گزارش آماده تحویل به نهادهای ذی‌ربط باشد. فازهای عملیاتی پروژه بر اساس این نیازها طراحی شده است.

فازهای عملیاتی پروژه

در بُعد عملیاتی، این پروژه در سه مرحله به انجام می‌رسد:

۱. فاز جمع
۲. فاز تحلیل
۳. فاز انطباق

فاز جمع

این فاز که نخستین مرحله عملیاتی و اجرایی پروژه تنقیح قوانین است هشت ماه به طول می‌انجامد. از زمستان ۱۴۰۰ آغاز شده و تا نیمه تابستان ۱۴۰۱ به پایان آمده و در آن عملکردهای ذیل به انجام می‌رسد:

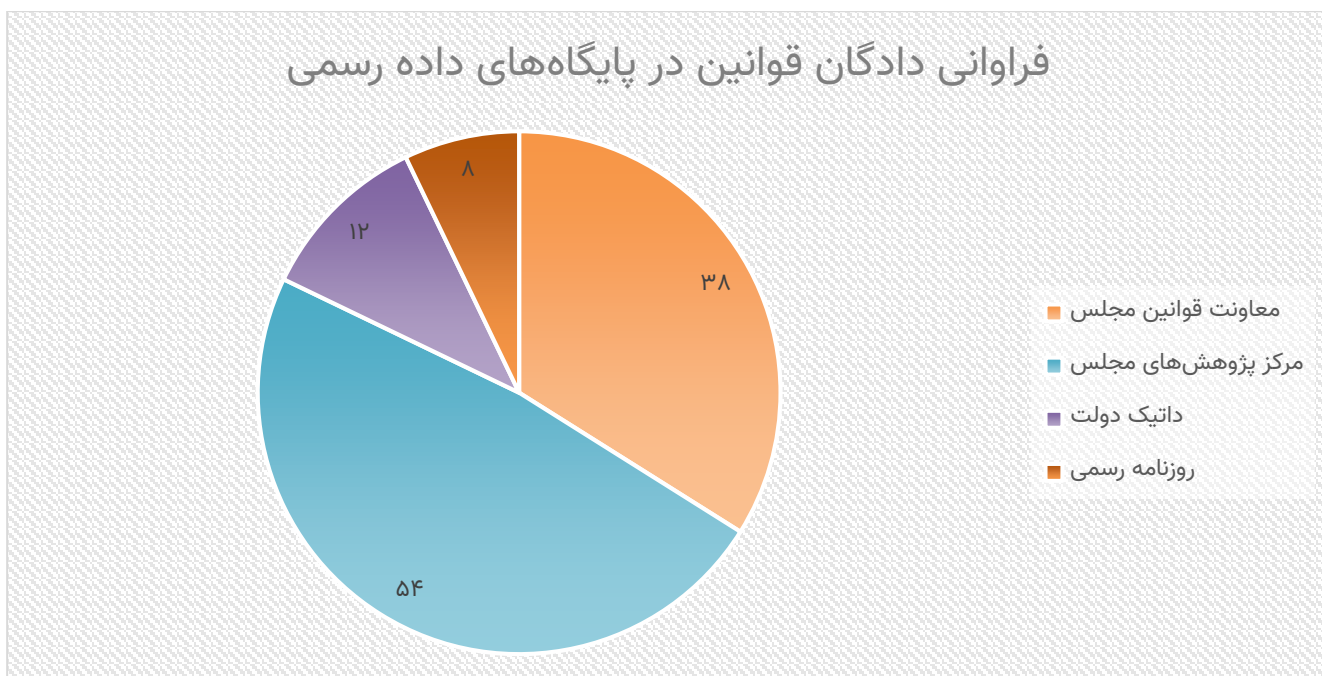
۱. آماده سازی انباره دادگان قوانین، مقررات و محتوای پیرامون آنها از طرق مختلفی از قبیل:
 - ۱/۱. گردآوری و پردازش محتوای قوانین موجود در مجلس
 - ۱/۱. واکشی و پالایش محتوای ساخت یافته از پایگاههای مربوطه
 - ۱/۲. ورود اطلاعات شناسنامه قوانین شامل عنوان، مرجع وضع، تاریخ تصویب و ...
 - ۱/۳. شناسایی و آماده سازی محتوای پیرامونی قوانین از جمله مقالات، پایان نامه ها و ...
 - ۱/۴. امکان استخراج متن از تصویر محتوای پیرامونی با استفاده از جدیدترین راهکارهای نویسه‌خوان نوری - OCR

توضیح: با توجه به قدمت برخی از منابع قانون، استخراج گزاره‌های حقوقی از آن‌ها دشواری‌های فراوانی دارد. در بعضی موارد حتی نیاز به کارشناس خط و متخصصان خط‌شناس است تا اعداد و ارقام و برخی کلمات را که به صورت دست‌نویس بوده است تحلیل و گزارش نمایند. ساختار ادبی در طول یک قرن تفاوت‌هایی پیدا کرده است و تشخیص منظور و مراد قانون‌گذار به سادگی فهم نمی‌شود. به طور تقریبی نیمی از قوانین مصوب مجلس مربوط به دوره‌های پیش از ظهور فناوری‌های تایپ و رایانه است که به صورت خطی نگاشته شده. چه بسا در مواردی به دلیل مرور زمان کاغذها آسیب دیده و دچار فرسودگی شده است که افتادگی‌ها بایستی با دقت کارشناسان ترمیم کتب قدیمی اصلاح شود، تا حاق قانون قابل استخراج باشد. در این موارد صرف استفاده از ابزارهای رایانه‌ای کافی نیست.

برای یکپارچه‌سازی کلیه قوانین ضرورت دارد تحلیلی جامع و منعطف با شناخت سبک‌ها و خصوصیت‌های هر دسته از قوانین متناسب با مرجع تصویب و یا دوره تصویب هر یک داشت. این مطلب نیازمند کاوشی طولانی‌مدت بر روی همه طیف‌های دادگان است. بر اساس تکنیک‌های مورد استفاده در مدیریت پروژه‌های چابک طرح اصلی این است که تمامی این دادگان در مخزن جامعی مبتنی بر پایگاه داده ارتباطی جمع‌آوری شده و پس از شناسایی تفاوت‌ها و دسته‌بندی، به مرور یکپارچه‌سازی صورت پذیرد. ابزاری که برای این منظور استفاده خواهد شد Elastic Search است.

بررسی‌های اولیه نشان می‌دهد ۳۸ هزار عنوان قانون از پایگاه داده معاونت قوانین مجلس که تنها ۱۱ هزار مورد آن‌ها همراه با متن قانون است به دست می‌آید که مشتمل بر ۲۵۰ هزار حکم قانونی؛ اعم از ماده و تبصره است. ۵۴ هزار متن قانون از سایت مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۲ هزار عنوان از سایت داتیک دولت و ۸ هزار مورد دیگر از سایت روزنامه رسمی که مرجعی معتبر برای نشر قوانین محسوب می‌گردد. سایت دستور قوه قضائیه و معاونت حقوقی ریاست جمهوری نیز اقداماتی برای ساماندهی قوانین به انجام رسانده‌اند که داده‌های آن‌ها قابل دستیابی و استفاده است.

قطعاً داده‌های گردآوری شده از منابع مختلف دارای هم‌پوشانی بوده و این موارد تکراری بایستی شناسایی و یکسان‌سازی شوند.

۲. ایجاد پایگاه جامع قوانین با کارکردهای تخصصی و عمومی از قبیل:
 - ۲/۱. ارائه عنوان و اطلاعات پایه تمامی قوانین و مقررات کشور
 - ۲/۲. دسترسی به متن قوانین و مقررات مصوب تمامی مراجع تصویب
 - ۲/۳. امکان جستجوی لفظی در متن و عنوان قوانین یا مقررات (با امکان تعیین دوره زمانی) با استفاده از زیرساخت موتور جستجوی پیشرفته و بومی سازی شده
 - ۲/۴. جستجوی موضوعی در قوانین یا مقررات با استفاده از درختواره موضوعی کدگذاری قوانین
 - ۲/۵. ایجاد بسته قوانین توسط کاربر به منظور تهیه مجموعه‌های دلخواه حقوقی برای تسهیل مراجعات بعدی و امکاناتی مثل محدودسازی جستجو و ...
 - ۲/۶. امکان جستجوی فرالفظی و معنایی از طریق پشتیبانی از کلمات مترادف، نگارش‌های مختلف و ...
 - ۲/۷. تمهید راهکارهای فنی جهت جلوگیری از نشت اطلاعات خاص و کنترل کاربران نامتعارف

۲/۸. امکان ارائه محتوای ویژه و موقت در قالب یادداشت سردبیر در صفحه اصلی

۲/۹. پیاده سازی زیرساخت مدیریت کاربران و امکان ارائه محتوا بصورت طبقه بندی شده برای کاربران خاص

توضیح: هر قانون حاوی شناسنامه‌ای است که فراداده‌های آن را توصیف می‌کند. مواردی مانند: پیشنهاددهنده، تاریخ پیشنهاد، مرجع تصویب، مشروح مذاکرات و بسیاری عناوین دیگر. حدود ۸۰ فیلد اطلاعاتی برای هر قانون در نظر گرفته شده است که داده‌های آن در معاونت قوانین مجلس ثبت و ضبط شده. برخی از آن‌ها نظرات کارشناسی است، برخی نظرات مشورتی، برخی دیگر مربوط به آراء وحدت رویه بوده که آثار حقوقی بر قوانین دارد. به نظر می‌رسد تمامی این فیلدها در فرآیند تنقیح مورد نیاز نخواهد بود. شناخت و گزینش این فراداده‌ها بخشی از فاز دوم و در مسیر تحلیل اطلاعات است، تا جستجوی کارآمد در قوانین را ممکن سازد. از این داده‌ها برای استخراج کلیدواژه‌ها و شناسایی ارتباطات میان قوانین استفاده می‌شود.

تحلیل لفظی متن قوانین فرآیندی است که نیاز به بانک‌های اطلاعاتی زیرساختی دارد؛ داده‌هایی که مترادف واژه‌ها و اشتقاق آن‌ها را در اختیار بگذارد؛ نگارش‌های متفاوت، جدانویسی یا اتصال و انواع پیشوندها و پسوندهای فارسی را بشناسد. در این خصوص تلاش‌هایی تا کنون برای زبان فارسی شده است که جمع‌آوری و به‌کارگیری خواهد شد. ولی فراتر از آن، با توجه به تخصصی بودن اصطلاحات حقوقی و مخلوط بودن با واژگان غیرفارسی، در حین انجام پروژه نیز لازم است بانک‌های اطلاعات مذکور توسعه یابند و کامل‌تر شوند. بخش عمده این فعالیت توسط نیروی انسانی به انجام می‌رسد که باید مسلط به قواعد دستوری زبان‌های مورد استفاده باشد.

این فاز از پروژه مشتمل بر تولید یک سامانه جامع مدیریت کاربران، مدیریت اطلاعات و گردش کار و همچنین سامانه‌های حفظ امنیت است. بخشی از اطلاعات به صورت طبقه‌بندی شده نگهداری می‌شود و دسترسی کاربران به هر مرحله از فرآیند کاملاً مشخص و تعیین شده خواهد بود. طراحی رابط کاربری مناسب برای تسهیل در انجام فعالیت‌ها و افزایش دقت نیروی انسانی در این مرحله از پروژه ضروری است.

مهم‌ترین چالش در پیاده‌سازی فاز دوم پروژه تنقیح قوانین یافتن «سناریو»های کاربری سامانه است. بر اساس مصوبه‌های رسمی تنقیح قوانین، نهادهایی مکلف شده‌اند تا خدماتی به این سامانه ارائه کرده و یا دریافت کنند. هر نهاد به عنوان یک یا چند نقش کاربری در سامانه تعریف می‌شود و سامانه بایستی بتواند تمامی فعالیت‌های او را پوشش دهد. این مطلب نیازمند شناخت الگوریتم‌های کاری هر نقش کاربری است. این الگوریتم‌ها زمانی قابل ترسیم و طراحی در نرم‌افزار است که ابتدا سناریوهای کاری هر نقش توصیف شود. دستیابی به این سناریوها نیز خود وابسته به گفتگوهای مستمر با کاربران نهایی سامانه، یعنی نهادهای ذی‌نفع است، تا فعالیت‌های جاری آن‌ها شناسایی شده و نیازها نیز متناسب با ساختار آتی نرم‌افزار سنجیده شود و به تولید داستان یا سناریوی فعالیت هر یک منتهی گردد.

معاونت قوانین مجلس شیوه‌نامه‌ای را برای تنقیح قوانین به تصویب شورای راهبردی رسانده است که مرجع اصلی برای تصمیم‌گیری در موارد اختلافی است. در تمامی مراحل اجرای فاز دوم نیاز است تا مصوبات این شیوه‌نامه در نظر گرفته و اعمال شود.

۳. ایجاد داشبورد مدیریت پایگاه با قابلیت‌هایی از قبیل:

۳/۱. امکان درج محتوای جدید قوانین یا حذف محتوای مورد نظر

۳/۲. امکان ویرایش اطلاعات شناسنامه و متن قوانین و اطلاعات جانبی آنها

۳/۳. امکان تنظیم و درج محتوای ویژه و موقت یادداشت سردبیر

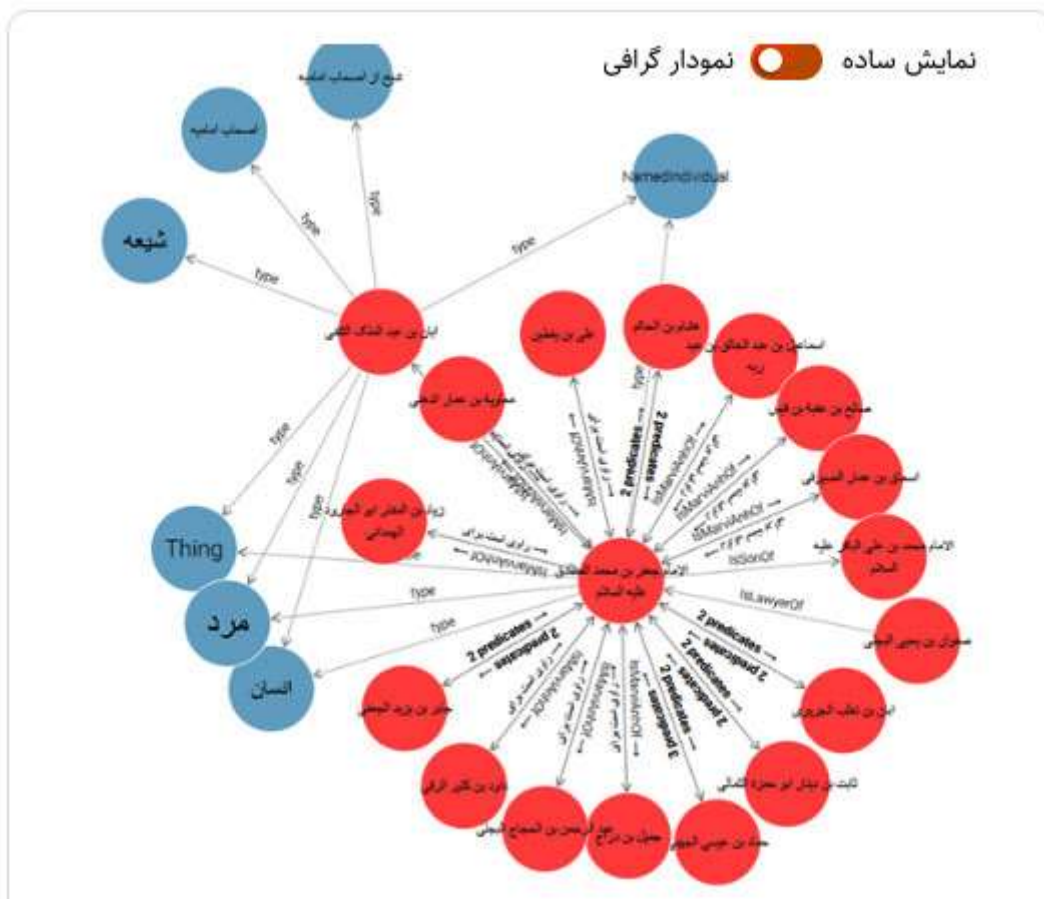
۳/۴. امکان مشاهده آمار و گزارشات محتوای موجود در بخشهای مختلف

توضیح: این فاز از پروژه در عبارتی خلاصه تبدیل کردن قانون به زبان ماشین است. بنابراین بسیاری از فیلهای فراداده ای که در فاز پیشین مورد نیاز نبوده است، این جا به کار می آید و در مسیر یادگیری عمیق تأثیرگذار خواهد بود. ابزارهای فناوری هوش مصنوعی بایستی بتواند قانون را دقیقاً «بفهمد» و آن را تبدیل به گزاره های منطقی نماید. جایگاه هر اصطلاح حقوقی شناخته می شود و نسبت آن با سایر اصطلاحات تعیین می گردد. هوش مصنوعی این قابلیت را پیدا می کند تا پس از اتمام فرآیند تبدیل گزاره های قانونی، ارتباط مفاهیم را در گستره بزرگی از «هستان»ها فهم کند. هستان نگاری یا آنتولوژی مهم ترین عنصر برای دستیابی به یادگیری عمیق ماشینی است.

هوشمندسازی متکی بر روش های آماری و یادگیری عمیق است و اگر خللی در فهم قوانین صورت پذیرد و گزاره ها به صورت منطقی استخراج نشود، هوشمندسازی دچار اختلال خواهد شد. یکی از مهم ترین ارکان در پیاده سازی این بخش از پروژه طراحی مناسب رابط کاربری برای دستیابی به هستان نگار قوانین است. توانمندی نیروی انسانی در این فاز کاملاً مورد نیاز است و از همین رو بایستی افراد زیادی آموزش دیده و در تولید هستان نگار همکاری نمایند. گزینش نیروهای انسانی نیز بایستی بر اساس دانش و تجربه آنها باشد.

در برخی از موارد قوانین و یا موادی از آنها اختلافی هستند، در برداشت و فهمی که از متن حاصل شده است. این موارد توسط کارشناسان حقوقی با علامت هایی نشان دار می شود، تا هوش مصنوعی بتواند درباره آنها به گونه ای متفاوت عمل کند و از سایر بخش های داده متمایز سازد. درجه اختلاف یکی از داده هایی خواهد بود که در یادگیری ماشینی مورد توجه بوده و لحاظ می شود. مسائلی این چنین در طراحی اولیه قابل پیش بینی کامل نیستند و بسیاری از چالش ها و مسائل در مسیر تحلیل ماشینی گزاره ها کشف شده و بایستی برای آنها چاره جویی کرد. آنچه مسلم است این که هر داده ای برای فهم انسان مورد نیاز باشد برای هوشمند کردن تحلیل قوانین نیز قطعاً باید در سامانه درج گردد.

فاز تحلیل

در فاز دوم که اختصاص به تحلیل داده‌ها دارد فعالیت‌های زیر به انجام خواهد رسید. فعالیت‌هایی که در نیمه بهار ۱۴۰۱ آغاز شده، نه ماه طول می‌کشد و در نیمه زمستان ۱۴۰۱ پایان می‌یابد:

۱. تحلیل هوشمند دادگان قوانین، مقررات و محتوای پیرامون آنها

۱/۱. رده‌بندی موضوعی و کدگذاری قوانین بر اساس کدهای از پیش تعیین شده ۴۰-گانه یا ۹۰-گانه

۱/۲. پیونددهی میان قوانین بصورت ماشینی از طریق تحلیل استنادات قوانین

۱/۳. شناسایی قوانین مرتبط از طریق خوشه بندی محتوای بندهای تمامی مواد قانونی

۱/۴. مشابه یابی لفظی بین بندها و مواد قوانین جهت کشف قوانین مرتبط

۱/۵. مشابه یابی فرالفظی و معنایی بین بندها و مواد قوانین

۱/۶. پیشنهاد محتوای پیرامونی مقالات پژوهشی بازای هر یک از قوانین

۱/۷. استخراج کلیدواژگان قوانین و کشف ارتباطات ناشی از آن

۱/۸. کشف ارتباط بین قوانین و مقررات از طریق تحلیل با هم آبی قوانین در متون پیرامونی

۱/۹. قابلیت طبقه‌بندی، شناسه‌گذاری و نمایه‌گذاری قوانین توسط کاربران به صورت نیمه‌ماشینی-نیمه‌خبرگانی با کمک گرفتن از روش‌های هوشمند مبتنی بر اطلاعات موجود، اطلاعات پیرامونی و ثبت رفتار کاربران

۲. ارائه پیشنهادات هوشمند قوانین از طریق افزودن بخشها و امکانات مقتضی در پایگاه

۲/۱. ارائه قوانین مرتبط بصورت طبقه بندی شده ذیل هر قانون

۲/۲. ایجاد شبکه قوانین

۲/۳. ارائه ابر کلیدواژگان قانونی جهت بصری سازی تحلیل قوانین مرتبط

فاز انطباق

سومین و آخرین فاز اجرایی پروژه تنقیح قوانین به فرآیند مقایسه مواد قوانین اختصاص دارد. کارکردهای ذیل در این فاز به انجام می‌رسد که هر کدام زمان‌بندی مخصوص به خود را دارد. در نهایت این فاز در زمستان ۱۴۰۲ پایان خواهد یافت و پس از آن پشتیبانی نرم‌افزارها تا پاییز ۱۴۰۳ امتداد می‌یابد:

۱. حوزه‌های قوانین تحت پوشش

۱/۱. مجموعه بیش از ۱۲۰۰۰ قانون مصوب مجلس ج.ا.ا.

۱/۲. اسناد بالادستی شامل

۱/۲/۱. قانون اساسی ج.ا.ا.

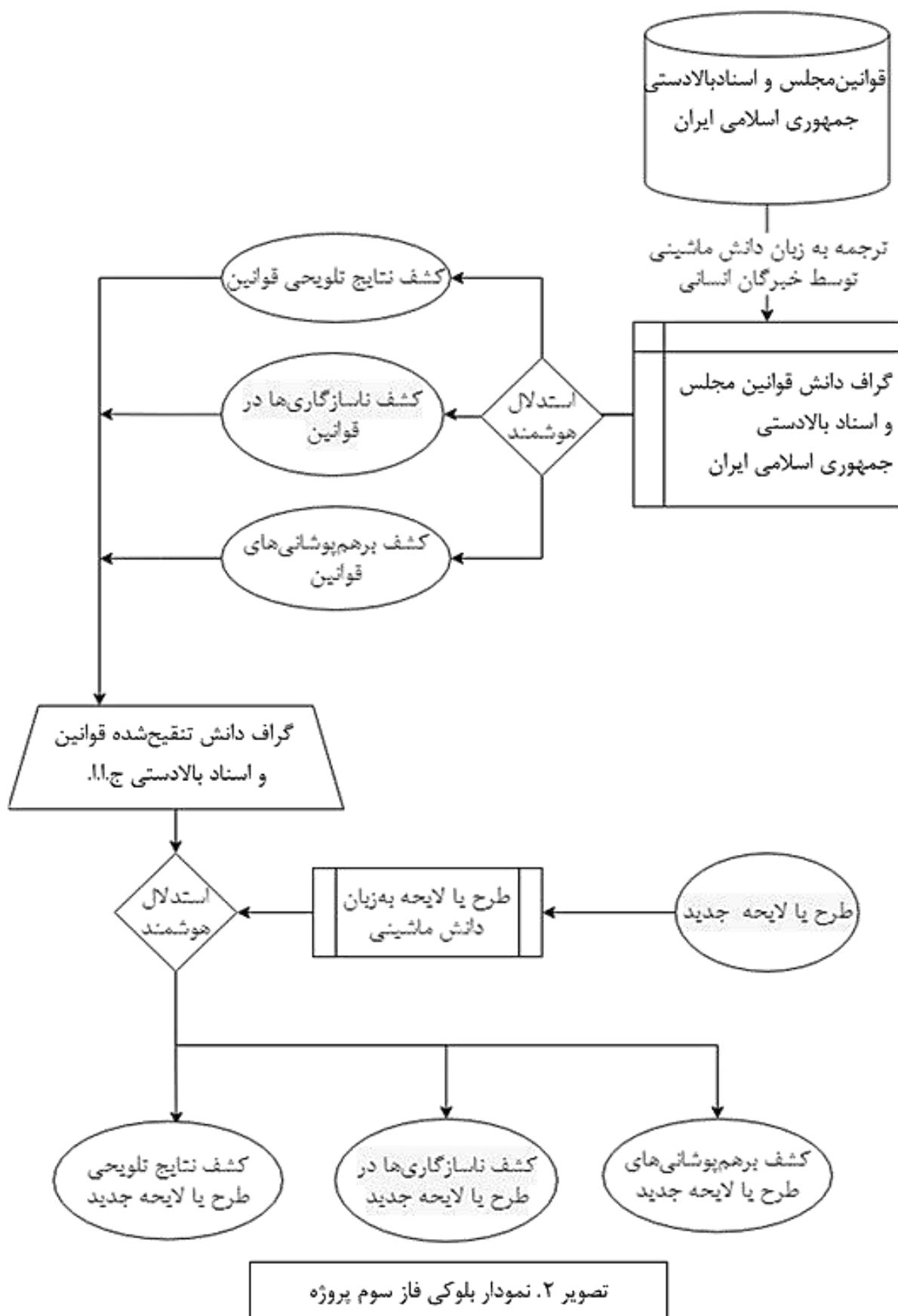
۱/۲/۲. سند چشم انداز بیست‌ساله ج.ا.ا.

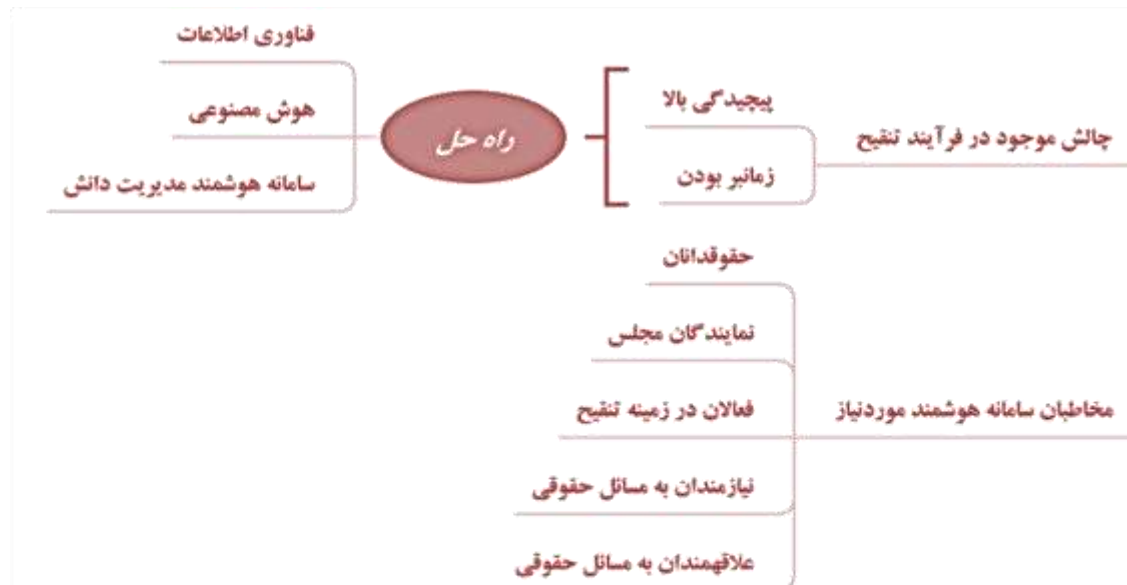
۱/۲/۳. وصیت‌نامه سیاسی الهی امام خمینی ره

۱/۲/۴. بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

- ۱/۲/۵. سند الگوی پایه اسلامی-ایرانی پیشرفت
- ۱/۳. فقط بخش‌های
- ۱/۳/۱. اقتصادی
- ۱/۳/۲. مدنی
- ۱/۳/۳. اجتماعی
- ۱/۳/۴. اداری
- ۱/۳/۵. کیفری
- ۱/۴. تخمین اولیه
- ۱/۴/۱. حدود ۸۰٪ الی ۸۵٪ از قوانین و اسناد
- ۱/۴/۲. حدود ۱۵٪ الی ۲۰٪ دیگر شامل قوانین مربوط به
- ۱/۴/۲/۱. حوزه‌های فرهنگی
- ۱/۴/۲/۲. حوزه‌های مالی
۲. ترجمه خبرگانی
- ۲/۱. از زبان فارسی به زبان دانش ماشینی
- ۲/۲. ابزار: SPARQL Inference Notation SPIN
- ۲/۳. ابزار: Semantic Web Rule Language SWRL
- ۲/۴. ابزار: Knowledge Graph Triple
- ۲/۵. ابزار: Ontology Axioms
۳. توسعه استدلال‌گرهای هوشمند
- ۳/۱. پشتیبانی از منطق پیش فرض
- ۳/۲. پشتیبانی از منطق پویا
- ۳/۳. پشتیبانی از منطق تکلیف
- ۳/۴. تولیدگر کنترل شده متون طبیعی فارسی از زبان ماشینی
- ۳/۵. تولید فرااکتشافی مسیرهای بهینه‌ی استدلالی
- ۳/۶. بازنمایی بصری گراف قوانین
۴. بررسی پسینی انطباق لوايح و طرح‌ها
- ۴/۱. تربیت یک گروه خبره تبدیل لوايح و طرح‌ها به زبان دانش ماشینی
- ۴/۲. ارائه سامانه‌ای برای کشف ناسازگاری‌ها و هم‌پوشانی‌های لوايح و طرح‌های جدید با قوانین پیشین

دستاوردهای مورد انتظار

تنقيح قوانين کار بسیار پیچیده‌ای است، زمان‌بر است و به دانش حقوقی بالایی نیازمند. اما استفاده از فناوری اطلاعات و ابزارهای پیشرفته هوش مصنوعی و به‌کارگیری گراف دانش می‌تواند انجام آن را تسهیل و تسریع کند.

محتوای مورد کاوش در سامانه هوشمند مورد نیاز

هدف این است که علاوه بر قانونگذاران؛ نمایندگان مجلس شورای اسلامی و تمامی اعضای شوراهای عالی و مجمع تشخیص مصلحت نظام و به‌طور کلی هر نهادی که شأن قانونگذاری در بخشی از نظام جمهوری اسلامی ایران دارد، مصرف‌کنندگان قوانین نیز از این پروژه بهره ببرند؛ حقوقدانان، قضات، وکلا، مردمی که به هر نحوی نیازمند حضور در دعاوی حقوقی و کیفری، یا درگیر در امور اداری هستند و حتی فراتر از نیاز، عموم افرادی که علاقه‌مند به افزایش اطلاعات و دانش تقنینی خود باشند، خواهند توانست از این سامانه و نتایج آن استفاده کنند.

آنچه برتر از خود قوانین و بیشتر از متن مصوبات می‌تواند به فرآیند اصلاح قوانین در آینده یاری رساند، ساماندهی «مشروح مذاکرات» در کنار خود قوانین است. وقتی اطلاعات مربوط به روند تصویب یک قانون به خود آن قانون پیوست شود، تشخیص دلایل موافقان و مخالفان و تأثیرات شرایط زمان و مکان بر آراء نمایندگان می‌تواند برای بازسازی نظام قوانین مفید باشد. این پروژه تمامی این فراداده‌ها را نیز ساماندهی خواهد کرد.

محصول فاز اول

پس از پایان این مرحله از عملیات پروژه تنقیح قوانین، تمامی قانون‌های تصویب شده در صدسال اخیر کشور جمع‌آوری شده و نظم یافته‌اند:

۱. کاربر عمومی می‌تواند در تمامی داده‌های سامانه جستجوهای ساده و پیشرفته انجام دهد.
۲. کاربر ویژه می‌تواند قوانین جدید را ثبت کرده و آمارهای سامانه را دریافت نماید.

محصول فاز دوم

در پایان فاز تحلیل، فاز دوم عملیات اجرایی پروژه تنقیح قوانین:

۱. کاربر عمومی قادر است روابط میان قوانین را مشاهده کند و از طریق طبقه‌بندی قوانین با سهولت به قوانین هر موضوع دست یابد و تمام قانون‌های مرتبط با یک موضوع را یکجا دریافت نماید.
۲. کاربر ویژه می‌تواند خلأهای قانونی را مشاهده کرده و پیشنهادات اصلاح قوانین را از سامانه استخراج کند.

محصول فاز سوم

در انتهای پروژه که همان پایان فاز سوم است:

۱. کاربر عمومی کفایت سؤال خود را با زبان طبیعی وارد نرم‌افزار کند، تا سامانه به صورت کاملاً هوشمند نیازهای حقوقی و قانونی او را تشخیص داده و تمامی راهنمایی‌های لازم را ارائه کند.
۲. کاربر ویژه گزارش‌هایی از سامانه دریافت می‌کند که ساختار معنایی قوانین و روابط عمیق میان آن‌ها را ارائه کرده و خلأهای قانونی را همراه با قوانین پیشنهادی در اختیارش می‌گذارد، به نحوی که آماده بررسی در مجلس و تصویب باشد، استدلالی و با منطقی قابل قبول.

برای ارزیابی پیشرفت پروژه، محصولات عملیاتی هر فاز بایستی مطابق عناوین فوق بررسی گردد. ح

پیوست یک

متن زیر نخستین قانون مجلس به شمار می‌رود. توجه به ساختار الفاظ و عبارت‌ها نشان می‌دهد که پروژه تنقیح قوانین با چه پیچیدگی‌هایی در تحلیل و هوشمندسازی مواجه است.

جناب اشرف صدراعظم از آنجا که حضرت باریتعالی جل شانه سررشته ترقی و سعادت ممالک محروسه ایران را به کف کفایت ما سپرده و شخص همایون ما را حافظ حقوق قاطبه اهالی ایران و رعایای صدیق خودمان قرار داده، لهداً در این موقع که رأی و اراده همایون ما بدان تعلق گرفت که برای رفاهیت و امنیت قاطبه اهالی ایران و تشیید و تأیید مبانی دولت اصلاحات مقتضیه به‌مرور در دوائر دولتی و مملکتی به موقع اجرا گذارده شود، چنان مصمم شدیم که مجلس شورای ملی از منتخبین شاهزادگان و علماء و قاجاریه و اعیان و اشراف و ملاکین و تجار و اصناف به انتخاب طبقات مرقومه در دارالخلافة طهران تشکیل و تنظیم شود که در مهام امور دولتی و مملکتی و مصالح عامه مشاوره و مذاقه لازمه را به عمل آورده و به هیئت وزرای دولتخواه ما در اصلاحاتی که برای سعادت و خوشبختی ایران خواهد شد، اعانت و کمک لازمه را بنماید و در کمال امنیت و اطمینان، عقاید خود را در خیر دولت و ملت و مصالح عامه و احتیاجات قاطبه اهالی مملکت به‌توسط شخص اول دولت به عرض برساند که به صحنه همایونی موشح و به موقع اجرا گذارده شود. بدیهی است که به‌موجب این دستخط مبارک، نظامنامه و ترتیبات این مجلس و اسباب و لوازم تشکیل آن را موافق تصویب و امضای منتخبین از این تاریخ مرتب و مهیا خواهد نمود که بصره ملوکانه رسیده و بعون الله تعالی مجلس شورای مرقوم که نگهبان عدل ماست افتتاح و به اصلاحات لازمه امور مملکت و اجراء قوانین شرع مقدس شروع نماید و نیز مقرر میداریم که سواد دستخط مبارک را اعلان و منتشر نمائید تا قاطبه اهالی از نیات حسنه ما که تماماً راجع به ترقی دولت و ملت ایران است کما ینبغی مطلع و مرفه‌الحال مشغول دعاگوئی دوام این دولت و این نعمت بی‌زوال باشند.

در قصر صاحبقرانیه بتاريخ ۱۴ شهر جمادی‌الثانیه ۱۳۲۴ هجری در سال یازدهم سلطنت ما؛

السلطان مظفرالدین شاه قاجار

پیوست دو

فصل اول - کلیات

ماده ۱- به موجب این قانون تدوین و تنقیح قوانین کشور به عهده معاونت قوانین مجلس شورای اسلامی که به اختصار معاونت نامیده می‌شود به شرح مندرج در این قانون می‌باشد.
تبصره - اعمال و وظایف این معاونت شامل حیطه اختیارات تقنینی نمایندگان مجلس شورای اسلامی نمی‌باشد.

ماده ۲- کلیه دستگاه‌های حکومتی که مقررات وضع می‌کنند از قبیل هیأت دولت، شورای عالی انقلاب فرهنگی، هیأت عمومی دیوان عالی کشور، هیأت عمومی دیوان عدالت اداری همچنین دستگاه‌هایی که مقررات آنها لزوم اجراء دارد، موظفند تمام مصوبات خود را جهت اعمال این قانون به مجلس شورای اسلامی ارسال نمایند.

تبصره - مجلس خبرگان، مجمع تشخیص مصلحت نظام، شورای عالی امنیت ملی و شورای نگهبان از شمول این ماده مستثنی می‌باشند.

فصل دوم - وظایف

ماده ۳- وظایف معاونت در امور تنقیح به شرح زیر است:

۱- تنقیح کلیه قوانین کشور و اعلام قوانین معتبر و حاکم از راه‌های زیر:

۱-۱- جمع‌آوری و تفکیک و طبقه‌بندی موضوعی قوانین کشور و تهیه و تنظیم فهرست‌های موضوعی؛
تاریخی و سایر موارد.

۱-۲- تشخیص تعارضات موجود در مقررات و اعلام آن به مرجع تصویب‌کننده جهت اقدام قانونی.

۱-۳- تشخیص مقرراتی که موضوع آنها منتفی شده است و اعلام آنها به مرجع تصویب‌کننده جهت اقدام قانونی.

۱-۴- تهیه پیشنهاد جهت نسخ قوانینی که موضوع آنها منتفی یا نسخ ضمنی شده و ارائه آن به هیأت رئیسه

مجلس جهت طی مراحل قانونی.

۵-۱- شناسایی موارد نسخ صریح شخصی و اعمال آنها در مجموعه های تنقیح شده و ارسال به روزنامه رسمی جهت انتشار.

۶-۱- اعلام قوانین و مقررات مغایر با سیاست های کلی نظام که توسط مقام معظم رهبری ابلاغ شده یا می شود به مجمع تشخیص مصلحت نظام و هیأت رئیسه مجلس جهت اطلاع و اقدام قانونی.

۷-۱- تهیه شناسنامه برای کلیه قوانین و مقررات کشور.

تبصره - تمام دستگاه های حکومتی و عمومی موضوع ماده (۲) این قانون موظفند ظرف شش ماه پس از لازم الاجراء شدن این قانون کلیه مقررات مصوب خود را تنقیح نموده و به طور مستمر ادامه دهند همچنین ظرف شش ماه پیشنهاد تنقیح کلیه قوانین مربوط به خود را به معاونت ارسال نمایند. این معاونت می تواند حین بررسی از کارشناسان دستگاه مزبور دعوت به عمل آورد.

۲- پاسخ به استعلامات هیأت رئیسه مجلس شورای اسلامی؛ نمایندگان؛ دولت و شورای عالی استان ها. تبصره - مهلت پاسخ به استعلامات در مورد طرح ها و لوایح دو فوریتی بیست و چهار ساعت و یک فوریتی چهل و هشت ساعت و در موارد عادی یک هفته خواهد بود.

۳- تدوین شیوه نامه نگارش طرح ها و لوایح براساس چارچوب های علمی و تعریف لغات تخصصی مورد استفاده در موضوعات مختلف جهت استفاده قانونی دستگاه های حکومتی به گونه ای که تغییر در مراد مقنن نباشد.

۴- انتشار مجموعه های تنقیح شده موضوعی تخصصی به صورت کتب و نسخ الکترونیکی.

۵- ویراستاری مصوبات مجلس و کمیسیون ها قبل از تصویب نهایی بدون تغییر در مراد مقنن برابر آیین نامه داخلی مجلس.

۶- اطلاع رسانی قوانین.

۷- شناسه گذاری (کدگذاری) قوانین و اصلاح فصول و شماره مواد آن بدون تغییر در متن آن بعد از اقدامات تنقیحی.

۸- ارائه مشاوره حقوقی و تقنینی به رئیس؛ اعضاء هیأت رئیسه؛ کمیسیون ها و نمایندگان مجلس.

ماده ۴- نمایندگان مجلس شورای اسلامی، دولت و شورای عالی استان ها قبل از تقدیم طرح یا لایحه به مجلس درخصوص امور زیر از معاونت استعلام می نمایند این استعلام مانع طی مراحل تصویب طرح ها و لوایح نخواهد شد:

۱- وجود قوانین متعارض یا مرتبط با طرح و لایحه پیشنهادی.

۲- انطباق طرح و لایحه پیشنهادی از نظر شیوه نگارش تخصصی قوانین.

۳- لزوم یا عدم لزوم قانونگذاری در موضوع یادشده.

۴- انطباق طرح و لایحه با آیین نامه داخلی مجلس؛ قانون برنامه؛ سند چشم انداز؛ سیاست های کلی نظام و اسناد بالادستی.

تبصره ۱- نظر معاونت در مورد طرح ها و لوایح به همراه طرح یا لایحه پیشنهادی تقدیم مجلس خواهد شد تا نمایندگان در جریان آن واقع شوند.

تبصره ۲- چنانچه در مورد موضوعات فوق استعلام نشده باشد هیأت رئیسه نظر معاونت را استعلام می نماید.

ماده ۵- معاونت موظف است حداکثر یک سال پس از اجرایی شدن هر قانون گزارشی از نحوه اجراء و موارد ابهام، اجمال، تعارض، نقص و هرگونه ایراد اجرایی آن را به رئیس مجلس؛ دولت، شورای عالی تنقیح و کمیسیون های ذی ربط مجلس تقدیم و پیشنهاد اصلاحی لازم برای رفع نقایص یاد شده جهت اقدامات قانونی ارائه نماید.

ماده ۶- از ابتدای سال ۱۳۹۰، چاپ و انتشار مجموعه قوانین تنها با تأیید معاونت قوانین مجلس امکانپذیر است. تبصره - روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران از شمول این ماده مستثنی می باشد.

ماده ۷- به منظور اطلاع رسانی عمومی درباره آخرین قوانین و مقررات مصوب، پایگاه اطلاع رسانی در مجلس شورای اسلامی تشکیل می شود این معاونت موظف است در اسرع وقت اقدام به انتشار قوانین از طریق پایگاه اطلاع رسانی مجلس نماید.

فصل سوم - مسائل متفرقه

ماده ۸- به منظور اجراء صحیح این قانون شورای عالی تنقیح قوانین مرکب از اشخاص زیر تشکیل می گردد:

الف - رئیس مجلس شورای اسلامی به عنوان رئیس.

ب - معاون حقوقی رئیس جمهور.

ج - یکی از معاونان رئیس قوه قضائیه.

د - معاونان قوانین و نظارت مجلس.

دبیرخانه شورا بر عهده معاونت می باشد.

تصمیمات شورا جنبه مشورتی برای رئیس مجلس خواهد داشت.

ماده ۹- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و سایر وزارتخانه ها، دستگاه ها و مؤسسات دولتی موظفند دو نسخه از

کتب و نسخ الکترونیکی منتشر شده حقوقی و مجموعه قوانین و مقررات خود را برای معاونت ارسال نمایند.

ماده ۱۰- قانون تشکیل سازمان تنقیح و تدوین قوانین و مقررات کشور مصوب ۱۳۵۰/۱۲/۲۹ و اصلاحات بعدی و

آیین نامه های آن نسخ می گردد.

ماده ۱۱- دستورالعمل اجرایی این قانون به تصویب رئیس مجلس می رسد.

ماده ۱۲- این قانون از تاریخ تصویب لازم الاجراء می باشد.

پیوست سه

فصل اول : کلیات

ماده ۱- اصطلاحات به کار رفته در این دستورالعمل دارای معانی ذیل است:

الف - قانون: قانون تدوین و تنقیح قوانین و مقررات کشور مصوب ۱۳۸۹/۳/۲۵.

ب - شورای عالی: شورای عالی تنقیح قوانین.

ج - شورای راهبردی : شورای راهبردی تنقیح قوانین.

د - گروه های کارشناسی: گروه های کارشناسی تنقیح قوانین.

هـ - معاونت: معاونت قوانین رئیس مجلس شورای اسلامی.

و - قائم مقام معاون : قائم مقام معاون قوانین رئیس مجلس شورای اسلامی در امر تنقیح قوانین.

ماده ۲- تشکیلات تنقیح قوانین در مجلس شورای اسلامی عبارت است از:

الف- شورای عالی

ب- شورای راهبردی

ج- اداره کل اسناد و تنقیح قوانین

د- گروه های کارشناسی

فصل دوم : شورای عالی

ماده ۳- شورای عالی متشکل از اشخاص ذیل است:

الف- رئیس مجلس شورای اسلامی به عنوان رئیس

ب- معاون حقوقی رئیس جمهور

ج- یکی از معاونان رئیس قوه قضائیه

د- معاونان قوانین و نظارت مجلس

تبصره- دبیرخانه شورای عالی در معاونت مستقر است و قائم مقام معاون دبیری شورا را بر عهده دارد.

- ماده ۴- شورای عالی وظایف ذیل را برعهده دارد:
- الف- نظارت بر اجرای صحیح قانون.
- ب- ایجاد هماهنگی لازم در امر تنقیح و مقررات.
- ج- بررسی پیشنهادهای اصلاح و رفع نقایص قوانین موضوع ماده (۵) قانون.

فصل سوم: شورای راهبردی

ماده ۵- شورای راهبردی مرکب از اشخاص ذیل است:

- الف- معاون به عنوان رئیس
- ب- قائم مقام
- ج- مدیرکل اسناد و تنقیح قوانین مجلس به عنوان دبیر
- د- مدیرکل تدوین قوانین مجلس
- ه- مدیرکل کمیسیون ها، صحن و مشاورین مجلس
- و- رئیس مرکز برنامه ریزی و فناوری اطلاعات مجلس
- ز- نماینده مرکز پژوهش های مجلس
- ح- حداقل چهارنفر کارشناس به انتخاب رئیس شورا
- تبصره - در غیاب معاون، قائم مقام وی ریاست جلسه را برعهده دارد.

ماده ۶- وظایف شورای راهبردی به شرح ذیل است:

- الف- هماهنگی لازم برای اجرای قانون.
- ب- تبیین اصول و ضوابط تدوین و تنقیح قوانین و مقررات.
- ج- تعیین گروه های کارشناسی و معرفی اعضای آنها.
- د- پیگیری راه اندازی سامانه های رایانه ای مرتبط.
- ه- اطلاع رسانی قوانین از طریق صدا و سیما و مطبوعات.
- و- پیگیری امور اجرایی و مالی مربوط به گروه های کارشناسی.
- ز- پیشنهاد اصلاح دستورالعمل اجرایی قانون از طریق رئیس شورا به رئیس مجلس.
- ح- تصویب شیوه نامه نگارش طرح ها و لوایح.
- ط- تصویب اصطلاح نامه تخصصی و موضوعی قوانین.
- ی- نظارت علمی بر فرآیند تنقیح قوانین و گروه های کارشناسی.
- ک- تصویب عناوین موضوعات اصلی و فرعی مجموعه های قوانین.
- ل- تصمیم گیری در مورد گزارش گروه های کارشناسی در چارچوب این دستورالعمل.
- ماده ۷- تصمیمات شورای راهبردی در موارد نسخ صریح قوانین لازم الاجرا بوده و در مجموعه ها و سامانه قوانین اعمال می شود.

ماده ۸- تصمیمات شورای راهبردی در مورد نسخ ضمنی قوانین توسط ریاست شورا به هیأت رئیسه و کمیسیون های ذیربط گزارش می شود.

ماده ۹- شورای راهبردی می تواند برای انجام امور کارشناسی تنقیح قوانین از اشخاص حقیقی یا حقوقی در قالب قراردادهای ساعتی یا انجام کار معین استفاده کند.

فصل چهارم: اداره کل اسناد و تنقیح قوانین

ماده ۱۰- اداره کل اسناد و تنقیح قوانین مجلس عهده دار وظایف ذیل است:

الف- ایجاد هماهنگی بین شورای راهبردی و گروه های کارشناسی.

ب- تهیه پیش نویس ضوابط تدوین و تنقیح قوانین به منظور ارائه به شورای راهبردی برای تصویب.

ج پشتیبانی گروه های کارشناسی در امر تهیه قوانین موردنیاز.

د - نظارت بر به روزرسانی قوانین و مقررات در پایگاه.

ه- کنترل پروژه و پیگیری پیشرفت کار و ارائه گزارش به شورای راهبردی.

و - تهیه شرح وظایف گروه های کارشناسی و کاربردگ های موردنیاز آنان و نظارت بر بهبود روش ها.

ز - انتقال مصوبات شورای راهبردی به گروه های کارشناسی و ایجاد وحدت رویه در گروه های کارشناسی.

ح - ارائه نتایج فعالیت گروه های کارشناسی به شورای راهبردی.

ط - ارائه پیشنهاد اصلاح دستورالعمل قانون به شورای راهبردی.

ماده ۱۱- مدیرکل اسناد و تنقیح قوانین موظف است با همکاری اداره کل ذیربط در معاونت نظارت یک سال پس از اجرایی شدن هر قانون گزارش مذکور در ماده (۵) قانون را برای طی مراحل قانونی به شورای راهبردی ارائه کند.

ماده ۱۲- کلیه اشخاص حقیقی و حقوقی موظفند قبل از چاپ مجموعه های قوانین به صورت مکتوب یا نسخ الکترونیکی مجوز لازم را از اداره کل اسناد و تنقیح قوانین اخذ نمایند. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی موظف است از چاپ مجموعه های فاقد مجوز جلوگیری کند.

فصل پنجم: گروه های کارشناسی

ماده ۱۳- گروه های کارشناسی متشکل از سه تا پنج نفر واجد شرایط ذیل با مشارکت دستگاه اجرایی ذیربط تشکیل می شود:

الف- دارا بودن حداقل مدرک لیسانس حقوق یا تحصیلات مرتبط با وظایف گروه.

ب- دارا بودن سابقه مناسب کار تقنینی، قضایی یا پژوهشی.

تبصره- در هر گروه حداقل یک کارشناس مرتبط با وظایف گروه و دستگاه ذیربط حضور خواهدداشت.

ماده ۱۴- وظایف گروه های کارشناسی به شرح ذیل است:

الف - شناسه گذاری (کدگذاری) زیرمجموعه های فرعی قوانین و اصلاح فصول و شماره مواد قوانین.

ب - جمع آوری کلیه قوانین مرتبط با موضوع ارجاعی.

ج - تفکیک و طبقه بندی موضوعی قوانین.

د - تشخیص قوانین منسوخ، مغایر، مبهم، متروک، مجمل و قوانینی که موضوع آنها منتفی شده است.

ه- تشخیص قوانین مغایر با سیاست های کلی نظام.

و - تهیه شناسنامه قوانین.

ز - ارائه مجموعه قوانین معتبر.

فصل ششم: اقدامات اجرایی

ماده ۱۵- اداره کل تدوین قوانین با همکاری سایر بخش های معاونت موظف است در پاسخ به استعلامات نمایندگان مجلس، هیأت دولت و شورای عالی استان ها در موارد مصرح در ماده (۴) قانون ظرف یک هفته اظهارنظر نماید.

تبصره ۱- مهلت فوق الذکر در مورد طرح ها و لوایح دوفوریتی (۲۴) ساعت و یک فوریتی (۴۸) ساعت خواهدبود.

تبصره ۲- نظر معاونت در مورد طرح ها و لوایح به همراه طرح یا لایحه پیشنهادی تقدیم مجلس خواهد شد تا به اطلاع نمایندگان برسد.

ماده ۱۶- اداره کل کمیسیون ها، صحن و مشاورین موظف است با همکاری اداره کل تدوین قوانین، مصوبات مجلس و کمیسیون ها را قبل از تصویب نهایی ویراستاری کرده و به رئیس شورای راهبردی ارائه نماید.

ماده ۱۷- اداره کل تدوین قوانین موظف به پاسخگویی به استعلامات و ارائه مشاوره حقوقی و تقنینی به رئیس مجلس، اعضاء هیأت رئیسه، کمیسیون ها و نمایندگان مجلس است.

فصل هفتم : سایر مقررات

ماده ۱۸- کلیه دستگاه های مذکور در ماده (۲) قانون موظفند مصوبات خود را برای بررسی و تجزیه و تحلیل و بایگانی به اداره کل اسناد و تنقیح قوانین ارسال نمایند.

ماده ۱۹- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و سایر وزارتخانه ها، دستگاه ها و مؤسسات دولتی موظفند دو نسخه از کتب و نسخ الکترونیکی حقوقی و مجموعه قوانین و مقررات خود را به اداره کل اسناد و تنقیح قوانین ارسال نمایند.

ماده ۲۰- اداره کل اسناد و تنقیح قوانین می تواند مجموعه های قوانین منقح را منتشر کند.

ماده ۲۱- قائم مقام، اختیارات معاون در امور تنقیح قوانین را برعهده دارد.

مشخصات پرونده

تعداد کلمات: ۸۰۹۱	تعداد کاراکترها: ۳۵۳۵۸
تعداد صفحات: ۳۰	تعداد کاراکترها همراه با فاصله: ۴۳۰۳۷
حجم فایل به کیلوبایت: ۵۲۴۴	تعداد خطوط: ۷۴۰
تعداد پاراگراف: ۴۴۳	تاریخ ایجاد فایل: در ۱۴ مرداد ۱۴۰۲
زمان کار به دقیقه: ۳۵۹۳ (۶۰ ساعت)	آخرین ویرایش: در ۲۴ مرداد ۱۴۰۲

